

СТАН ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Увага вчених до проблем компетентності кваліфікованих робітників пов'язана з якісними змінами, широкомасштабними технологічними інноваціями, що відбуваються в суспільстві, економіці, промисловості, міжнародних відносинах. Бурхливий розвиток науки і техніки, використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах людської діяльності, міграційні процеси вимагають формування у випускника професійно-технічного навчального закладу не тільки набору певних знань і вмінь, а формування професійної компетентності, зумовлює необхідність модернізації професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання. Формування і розвиток професійної компетентності учнів ПТНЗ вимагає урахування певних чинників: диференційоване врахування ціннісних орієнтацій, потреб і запитів учнів, осмислення, засвоєння змісту предметів, творче використання наявних знань, доведення до досконалості виконання професійних операцій в умовах сучасної промисловості, розвиток професійних здібностей і високої кваліфікації робітника, його професійної мобільності, готовності до інноваційної діяльності, творчого зростання.

Аналіз попередніх досліджень. Питання формування професійної компетентності, проблеми професійної підготовки кваліфікованих робітників у сучасних умовах розглядають: А. Беляєва, А. Новіков, умови, що сприяють розвитку професійної компетентності, досліджували О. Асмолов, О. Коваленко, І. Назарова, В. Сластьонін. С. Батишев розглядає питання виробничої педагогіки, підготовки робітників у професійно-технічних навчальних закладах, Р. Гуревич визначає зміни змісту, теоретичні і методичні основи навчання в професійно-технічних навчальних закладах; С. Гончаренко розглядає проблеми інтеграції і диференціації в професійній освіті; Н. Ничкало, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн — закономірності, принципи, питання теорії і методики неперервної професійної освіти; Л. Сушенцева — формування професійно мобільного кваліфікованого робітника; В. Радкевич — питання інноваційної спрямованості змісту і технологій професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначає: «мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя [8, р. II]. Концепція розвитку професійно-технічної освіти в Україні визначає її мету: «задоволення потреб особистості, суспільства і держави в освітніх послугах з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації різних категорій населення з урахуванням вимог ринку праці; забезпечення рівного доступу до якісної і безоплатної первинної професійної освіти; підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації робітників; формування творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її потреб, інтересів і здібностей» [5, с. 3]. Професійно-технічна освіта в Україні є потужною частиною освітнього простору, і зважаючи на це В. Сидоренко вказує на необхідність приведення структури, змісту й організаційних форм у відповідність до вимог виробництва та потреб молоді у професійному становленні шляхом забезпечення спеціальної організації пізнавальної діяльності учнів [10].

Відповідно до «Положення про організацію навчально-виробничого процесу в ПТНЗ» №419 від 30.05.2006 р. навчально-виробничий процес здійснюється відповідно до робочих навчальних планів і програм, нормативно-правових актів, навчально-методичних документів з професійно-технічної освіти. Зміст і обсяг навчально-виробничого процесу, терміни навчання визначаються робочими навчальними планами та робочими навчальними програмами ПТНЗ [9, р. 3]. Формування професійної компетентності опоряджувальників будівельних здійснюється при вивченні циклів: загальнотехнічного, що складається з предметів: «Основи галузевої економіки і підприємництва», «Основи правових знань», «Правила дорожнього руху», «Інформаційні технології»; професійно-теоретичного: «Технологія штукатурних робіт», «Технологія лицювальних і плиткових робіт», «Матеріалознавство», «Будівельне креслення», «Охорона праці», «Електротехніка»; професійно-практичного: «Виробниче навчання у навчальному закладі — штукатурні, малярні роботи, лицювальні і плиткові роботи»; «Виробниче навчання на виробництві — штукатурні, малярні роботи, лицювальні і плиткові роботи», «Виробнича практика на виробництві — штукатурні, малярні роботи, лицювальні і плиткові роботи».

Для формування професійної компетентності навчальні заклади використовують основні форми організації навчально-виробничого процесу: уроки теоретичного і виробничого навчання, і додаткові: лекції, практикуми, консультації, факультативні заняття, гуртки технічної творчості, екскурсії тощо. «Форми організації навчання — зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у встановленому порядку та певному режимі. Форми організації навчання регламентують спільну діяльність учителя і колективного навчання, міру активності учнів у пізнавальній діяльності та керівництва нею з боку вчителя» [4, с. 481].

Педагогічні працівники самостійно, з урахуванням основ педагогіки, визначають засоби і методи навчання та виховання учнів. «Педагогічні технології — технології, які забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів. Об'єктами технологізації в освітній діяльності є: цілі, зміст, організаційні форми сприйняття, переробки і представлення інформації, взаємодії суб'єктів освітньої діяльності, процедури їх особистісно - професійної поведінки, самоуправління і творчого розвитку» [12, с. 661].

При вивченні тем спеціальних дисциплін: «Підготовка поверхонь під обштукатурювання; під облицювання; під фарбування», «Загальні відомості про штукатурні роботи; про плиткове облицювання; про малярні роботи», «Екскурсії на будівельні об'єкти для ознайомлення з технологією виконання опоряджувальних робіт» використовуються традиційні уроки, лекції, практичні роботи, лабораторно-практичні заняття, виконання учнями індивідуальних завдань (реферат, розрахункова робота, курсовий проект, проміжна поетапна та випускна кваліфікаційна робота, дипломний проект), навчальні екскурсії тощо. При вивченні достатньо складних тем теоретичного навчання «Обробка віконних прорізів», «Витягування архітектурних деталей», «Методи настилення підлоги керамічною плиткою», «Фарбування фасадів» тощо результативно проводяться уроки активного навчання (інноваційні): самостійне виконання навчальних робіт, виконання індивідуальних завдань, дискусія, мозковий штурм, дослідницька робота (розробка варіантів рішень), імітаційні вправи, індивідуальний тренінг, аналіз конкретних ситуацій, розігрування ролей, ігрове проектування, ділові ігри тощо. При достатньо високому рівні знань і вмінь учнів (на II-III курсах навчання) при вивченні тем теоретичного циклу «Обштукатурювання фасадів будинків», «Діагональне настилення керамічної плитки», «Художнє декоративне малярне опорядження» [3; 6; 11] доцільне проведення нетрадиційних уроків за формою проведення: уроки у вигляді змагань та ігор (конкурси, турніри, ділові ігри, вікторини тощо), уроки у вигляді публічного спілкування, уроки, що опираються на фантазію, уроки, комбіновані з іншими організаційними формами навчання (урок-консультація, урок-практикум тощо), уроки, основані на нетрадиційній (інноваційній) діяльності учнів (уроки взаємонавчання, уроки співпраці,

уроки самоуправління тощо), інтегровані, бінарні уроки. Для опоряджувальників будівельних дуже ефективні нові види уроків, які визначає С. Батишев: урок-сигнал, урок вивчення раціоналізаторських пропозицій, уроки з участю передовиків і новаторів виробництва, урок-вікторина, урок-дискусія, евристична бесіда [2, с. 338-342].

Цикл професійно-практичної підготовки в професійно-технічних навчальних закладах складається з виробничого навчання, виробничої, переддипломної (передвипускної) практики і проводиться у навчально-виробничих майстернях, на полігонах, тренажерах, у навчально-виробничих підрозділах, а також на робочих місцях на виробництві за такими формами: уроки виробничого навчання в навчальних майстернях; уроки виробничого навчання на виробництві; виробнича практика на робочих місцях на виробництві; переддипломна (передвипускна) практика на виробництві; інші форми професійно-практичної підготовки. Виробниче навчання відповідно до навчальних планів включає: навчання учнів у навчально-виробничих майстернях, на дільницях і полігонах навчального закладу, де вони послідовно набувають первинні професійні уміння і навички виконання робіт; навчання учнів безпосередньо на підприємствах, будівельних об'єктах, де вони в складі навчальних груп та учнівських бригад під керівництвом майстрів виробничого навчання послідовно закріплюють одержані первинні професійні уміння та навички, навчаються використовувати сучасну техніку, механізми та інструменти, набувають потрібних практичних навичок самостійно та якісно виконувати роботи, передбачені робочими навчальними планами.

Як зазначає С. Батишев «головна мета — підвищити активність учнів, інтерес до професії, що вивчається, розвинути здатність вільно орієнтуватися у виборі методів роботи, об'єднувати розрізнені знання в чітку і закінчену концепцію» [1, с. 130]. Учні ПТНЗ мають навчитись самостійно відтворювати здобуті знання, вміти самостійно вдосконалювати свої професійні вміння та навички, вдосконалювати свою особистість. Це завдання і змісту освіти, і технологій навчання, пріоритети яких визначаються з урахуванням поставлених цілей освіти, а також інтересів розвитку особистості майбутнього фахівця. Педагогічна майстерність викладача потребує не лише знання ним свого предмета, а й володіння методами і прийомами навчання. Метод навчання — спосіб досягнення навчальної мети, система послідовних, взаємозв'язаних дій учителя і учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти [8, с. 313]. В училищах застосовуються методи виробничого навчання: за джерелами знань — словесні, наочні, практичні; за характером пізнавальної діяльності: репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі, проблемного викладу тощо [8, с. 313]. Методи виробничого навчання — основні способи діяльності майстра та учнів, завдяки яким учні оволодівають знаннями, уміннями і навичками, професійною майстерністю, розвивають творчі здібності, розумові і фізичні сили. Специфіка методів виробничого навчання полягає в тому, що вони мають навчально-виробничий, продуктивний характер. С. Гончаренко визначає методи виробничого навчання: «перцептивні, методи розвитку самостійності і активності учнів, методи перевірки знань, умінь і навичок» [4, с. 279]. У навчальних закладах застосовуються різноманітні методи виробничого навчання. При проведенні вступних інструктажів на всіх уроках виробничого навчання використовуються словесні методи (інструктаж, бесіда, пояснення, розповідь, робота з друкованим джерелом інформації), які дозволяють у короткий термін передати велику за обсягом інформацію; розвивають абстрактне мислення; здібності до правильного, глибокого та осмисленого сприйняття навчального матеріалу і визначення сутності предметів, явищ, зв'язків та закономірностей між ними. При проведенні вступного та поточного інструктажів незамінними є наочні методи (візуальне сприйняття виконання теми урока майстром виробничого навчання, поєднання наочної демонстрації і слова): показ об'єктів і процесів, що вивчаються, у натуральному, природному вигляді (роздатковий матеріал, макети, моделі, натуральні зразки, показ прийомів роботи, проведення дослідів); демонстрація зображень, у тому числі символічних, умовних (креслення, схеми); демонстрація за допомогою інформаційних

технічних засобів. Для опанування учнями всіх тем виробничого навчання і в навчальних майстернях, і на виробництві використовуються практичні методи — вправи, лабораторно-практичні роботи, рішення виробничих і технічних задач, дослідження, самостійна практична робота учнів; вправи — основний метод виробничого навчання — основа будь-якого уроку виробничого навчання.

На початкових етапах навчання майстри виробничого навчання використовують пояснювально-ілюстративні методи — учні слухають пояснення та спостерігають за показом майстра; репродуктивні — виконання учнями прийомів та операцій за зразком, показаним майстром; виконання робіт згідно з інструкційно-технологічною картою; контроль процесу та підсумки роботи за вказівкою майстра. При подальшому навчанні з ускладненням видів робіт використовуються продуктивні методи: частково-пошуковий — виконання завдань за технологічною картою, яка не має інструктивних вказівок; прийняття оптимальних рішень при роботі в незвичних умовах; пошук причинно-наслідкових зв'язків; дослідницький — самостійне визначення технології та режимів виконання завдань; проведення досліджень для встановлення закономірностей та алгоритмів технологічних процесів; планування і виконання індивідуальних та кваліфікаційних робіт або курсових і дипломних проєктів. При проведенні виробничого навчання на підприємствах за наявності в учнів певного досвіду майстер разом з працівниками підприємства може застосовувати проблемно-розвивальні методи: монологічне проблемне викладання; діалогічне проблемне викладання; евристичний; алгоритмічний; програмований.

У сучасних професійно-технічних навчальних закладах використовуються різні типи уроків згідно з визначенням основної дидактичної мети, що вирішується на тому чи іншому уроці. Вид уроку — це засіб його реалізації. Використання різних видів уроків виробничого навчання гарантує набуття учнями професійної компетентності. Уроки формування первинних умінь — застосовуються при опануванні тем: «Підготовка поверхонь під обштукатурювання; під облицювання; під фарбування», «Накидання розчину», «Види облицювання з плитки», тощо — передбачають сприйняття і первинне усвідомлення нової навчальної інформації; показ нових трудових прийомів і операцій трудової діяльності; формування первинних умінь правильного виконання окремих прийомів з дотриманням правил безпеки: інструктаж; екскурсія; кіно; вправа; тренаж. Для відпрацювання складніших тем програми виробничого навчання опоряджувальників будівельних — «Виконання лузг, усенків, фасок», «Обробка віконних прорізів», «Фарбування внутрішніх поверхонь», «Методи настилення підлоги керамічною плиткою» [3; 6; 11] доцільно застосовувати уроки формування складних умінь — закріплення і розвинення умінь виконання окремих прийомів і операцій трудової діяльності з дотриманням якості в роботі; формування умінь і навичок з об'єднання декількох простих операцій в одну складну при раціональному використанні урочного часу — вправи; імітаційний тренаж; самостійна робота. При виконанні комплексних робіт з окремих тем програми «Опорядження поверхонь звичайними штукатурками», «Опорядження поверхонь спеціальними штукатурками», «Настилення підлоги плиткою», «Укладання плитки на стіну» тощо, застосовуються уроки вдосконалення вмінь та формування навичок — удосконалення та систематизація умінь при виконанні складних робіт, формування навичок при вирішенні складних виробничих завдань: аналіз конкретних ситуацій; конкурс; виконання індивідуальних робіт; дослідження. Підсумковими за декількома взаємопов'язаними темами, як правило на будівельних об'єктах, є уроки комплексного застосування знань, умінь, навичок при виконанні практичних завдань — розвинення критичності, аналітичності, логічності мислення, самостійності та творчості учнів; комплексне застосування набутих знань, умінь, навичок: ділова гра; аналіз конкретних ситуацій; виконання індивідуальних робіт; ігрове проєктування. Комплексне застосування навичок виконання окремих операцій та складних і комплексних робіт, виявлення недоліків у знаннях, уміннях, навичках та їх причин, отримання даних для

атестації учнів проводиться при проведенні заліків, тестувань, контрольно-перевірочних робіт, конкурсів професійної майстерності серед учнів училища.

Значну роль у формуванні професійної компетентності відіграє постановка і досягнення цілей виробничого навчання: навчальна мета передбачає: міцне засвоєння та усвідомлення обсягу знань, умінь, навичок при застосуванні у виробничій діяльності; формування і розвиток умінь у розв'язанні завдань пошукового характеру; формування готовності до оволодіння сучасними технікою та технологією виробництва; розвивальна мета передбачає формування раціонального мислення та творчості; пізнавальної активності та самостійності; вміння та навички самовдосконалення в професії; виховна мета спрямована на виховання поваги до праці, обраної професії; моральних якостей учнів як особистостей; дисципліни, сумлінності, відповідальності, ініціативи.

Висновки. Професійна компетентність опоряджувальників будівельних формується в професійно-технічних навчальних закладах при вивченні курсів: загальнотехнічного, професійно-теоретичного, професійно-практичного, з використанням традиційних і інноваційних форм, методів навчання, уроків теоретичного і виробничого навчання, з обов'язковим визначенням і досягненням цілей навчання.

Література:

1. Батышев С.Я. Подготовка рабочих кадров. — М.: Экономика.1984, - 247 с.
2. Батышев С.Я. Формирование квалифицированных рабочих кадров в СССР - М.: Экономика. 1974. - 382 с.
3. Власенко А.М., Плохій В.С., Аніщенко В.М. Лицувальник — плиточник: Навчальний посібник. — К.: Літера ЛТД, 2008. — 280 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, доп. і виправлене. — Рівне: «Волинські береги», 2011. — 552 с.
5. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні.//Професійно-технічна освіта. — 2004. №3. — С. 2-5.
6. Малярні роботи (інтегрований курс модульного навчання): Підручн. для проф.-тех. навч. закладів: У 3 ч./А.С.Нікуліна, С.Г.Заславська, Н.Г. Ничкало та ін.К.: Вікторія, 2007. — 296 с.
7. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. №347/2002 // Освіта. — 2002. — №26. — С. 2-4.
8. Педагогічний словник / за ред. дійсн. чл. АПН України Ярмаченка М.Д. К.: Педагогічна думка. 2001. — 516 с.
9. Положення про організацію навчально-виробничого процесу в ПТНЗ. Наказ МОН України №419 від 30.05.2006р.
10. Сидоренко В.К. Концепція працюватиме на майбутнє держави //Професійно-технічна освіта - 2004. №1. — С.24-25.
11. Штукатурні роботи (інтегр. курс модульного навч.) Підручн. для проф.-тех. навч. Закл.: В 2 ч /За ред.. А.С. Нікуліної. К.: Вікторія, 2004. — 400 с.
12. Енциклопедія освіти /Гол.ред. ак. НАН і АПН України, Президент АПН України В.Г.Кремень. К.: — Юрінком Інтер, 2008. — 1037 с.

У статті аналізуються сучасні цикли професійної підготовки, підходи, форми, методи для формування професійної компетентності в професійно-технічних навчальних закладах будівельного профілю.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійно-практична підготовка, форми, методи навчання.

В статье анализируются современные циклы профессиональной подготовки, подходы, формы, методы для формирования профессиональной компетентности в профессионально-технических учебных заведениях строительного профиля.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессионально-практическая подготовка, формы и методы обучения.

Modern approaches, cycles of professional preparation, form, are analysed in the article, methods for forming of professional competence in vocational educational establishments of building profile.

Key words: *competence, professional competence, professional-practical preparation, forms and teaching methods.*